ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 122, Kasım 2021, s. 574-596

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.54186>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
12.10.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.11.2021

Mehmet OĞUZ

Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen, Fırat Üniversitesi Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans
Öğrencisi

mehmetoguz23@hotmail.com

ORCID ID: me145338

Doç. Dr. Hüsamettin KARATAŞ

Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi

hkarataş@firat.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3285-8517>

HİNT DİNİ GELENEĞİNDE MANDALA RİTÜEL İLİŞKİSİ¹

Öz

Mandala, Hint dini geleneğinde kutsalı, tapınmayı, evreni, kozmik bilinci, kusursuzluğu ve varoluşsal bütünlüğü gösteren bir semboldür. Bu semboller sayesinde doğaüstü güçlere sahip olduğuna inanılan varlıklar şekilsel nesnelere dönüştürülmektedir. Böylece kutsallık atfedilen varlıklarla ilgili gizemli hakikatler çeşitli geometrik çizimler yoluyla mandala tablolarına yansıtılmaktadır. Bu türden mandalılık dua tabloları veya dua çarkları ritüel esnasındaki tapınma ya da perestiş için kullanılmaktadır. Mandala, Hint dini geleneğinde oldukça geniş kullanım alanına sahiptir. Mandala sembolleri başta çeşitli ayinler olmak üzere mimaride, görsel, işitsel ve sanatsal faaliyetlerde kullanılmaktadır. Bu araştırmada Hindistan coğrafyasında ortaya çıkan dini geleneklerde ve bunlarla bağlantılı ezoterik dinsel yaklaşımlarda mandala ritüel ilişkisi ele alınırken; özellikle dini gelenekler tarafında ibadet maksadıyla yapılan yoga, meditasyon, tantra, mantra ve mudra uygulamaları ile sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Nitekim Hint kökenli dini geleneklerdeki mistik, tantrik ve ezoterik uygulamaların tamamını mandala ritüel

¹ Bu araştırma; “Budizm’de Mandala Anlayışı” adlı Yüksek Lisans Tezinden faydalanılarak üretilmiştir.

ilişkisi çerçevesinde ele almak bu çalışmanın sınırlarını aşacak boyuttur. Dolayısıyla söz konusu ritüeller ele alınırken ilgili uygulamaların mandala sembolleriyle olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda ülkemizde bu konu özelinde yok denecek kadar az çalışmanın bulunuyor olması dikkate alınarak, mandala ritüel ilişkisi çerçevesinde olmak kaydıyla bazı ezoterik uygulamalarla ilgili kavramlar çeşitli kaynaklardan yararlanmak suretiyle izah edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mandala, Yoga, Meditasyon, Mantra, Mudra, Tantra

THE RELATIONSHIP WITH THE MANDALA RITUAL IN THE INDIAN RELIGIOUS TRADITION

Abstract

Mandala is a symbol in the Indian religious tradition that represents the sacred, the universe, cosmic consciousness, perfection and existential integrity. Thanks to these symbols, beings believed to have supernatural powers are transformed into formal objects. Thus, mysterious truths about beings attributed to holiness are reflected in mandala paintings through various geometric drawings. Such mandarin prayer tables or prayer wheels are used for worship or perestival during ritual. Mandala is one of the symbols with a wide range of usage in the Indian religious tradition. Mandala symbols are used in architecture, visual and artistic activities, especially in various rites. In this research, while dealing with the mandala ritual relationship in the religious traditions that emerged in the geography of India and related esoteric religious approaches; In particular, it has been tried to be limited to the practices of yoga, meditation, tantra, mantra and mudra made for worship by religious traditions. As a matter of fact, it is beyond the limits of this study to deal with all the mystical, tantric and esoteric practices in the religious traditions of Indian origin within the framework of the mandala ritual relationship. Therefore, while dealing with the rituals in question, the relationship between the related practices and mandala symbols was emphasized. At the same time, considering that there are almost no studies on this subject in our country, concepts related to some esoteric practices have been tried to be explained by using various sources, provided that it is within the framework of the mandala ritual relationship.

Keywords: Mandala, Yoga, Meditation, Mantra, Mudra, Tantra

GİRİŞ

Hint coğrafyası fiziki yapısı itibariyle, özellikle geçmişte, Himalaya sıradağlarının etkisiyle kapalı bir yapıya sahip olduğu varsayılmıştır. Bu durum söz konusu coğrafyada gerek kültürel gerekse dini olarak kendine has yapıların oluşmasının yanı sıra benzerleriyle mukayese edildiğinde dış etkilerden daha uzak yapıların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim kökenini Hint alt kıtasından alan ve o coğrafyanın dışına çıkmayan dinlerde ve dinsel oluşumlarda bu durumun net bir şekilde görüldüğü ifade edilmiştir.² Bu meyanda Hint dinleri olarak ifade edebileceğimiz Hinduizm, Budizm, Caynizm ve Sihizm bu yarımada ortaya çıkmış, bahse

² Ali İhsan Yitik, Doğu Dinleri, İSAM Yayınları, Ankara 2014, s.21.

konu coğrafi yapının etkisiyle bölgeye has dini gelenekler oluşmuştur.³ Bu dinler ve dinsel gelenekler her ne kadar diğer coğrafyaların etkisinden uzak kalmışlarsa da bulundukları coğrafyada birbirlerini etkilemiştir. Nitekim mandala sembollerinin bu dinlerde ortak ya da benzer kullanım alanlarına sahip olması, çeşitli tantrik ve ezoterik uygulamaların görülmesi bu durumun örnekleri arasında sayılmıştır.⁴

Mandala, Sanskrit dilinden köken alan bir kelime olup “manda” ve “la” sözcüklerinden oluşan bir sözcüktür. Bu çerçevede “Manda”; öz, gerçek, asıl, enerji, kuvvet gibi anlamlara gelir. “La” ise; kab veya kap, el koymak, yakalamak, kaplamak, alan, demektir.⁵ Her ikisinin birleşmesinden oluşan “mandala” kelimesi “en yüksek noktaya sahip olmak”, “her şeyin esasını bilmek” ve “en önemli parçaları birleştirmek” manalarına gelmektedir.⁶ Terim anlamı açısından mandala, doğaüstü güçlere sahip aşkın yüce varlıkların ve onlarla ilgili bütün gizemli hakikatlerin yer aldığı sembol demektir. Bu semboller için hazırlanmış olan grafiklere veya şekilsel nesnelere mandala tabloları veya dua çarkları ismi verilmektedir.⁷

Mandala sözcük olarak "daire", “çember” anlamlarına gelmektedir. Kaynaklarda özellikle doğu dillerine yapılan çevirilerde farklı şekillerde ifade edilmektedir. Nitekim bazı çevirilerde kimi zaman "merkez" kimi zaman "çevreleyen şey" manasında kullanıldığı görülmektedir.⁸ Tibet Budizm’inde bu anlama gelen “*dkyil-’khor*” kavramı mandala için kullanılmaktadır. Çember şeklindeki mandalalara “*dkyil*”, kare şeklindeki mandalalara “*khor*” denilir.⁹ Başka bir tanıma göre mandala: “Dini uygulamalar ve psikoloji alanında çizilen, boyanan ve modellenen dairesel görüntüleri ifade eder.”¹⁰ Bazı kaynaklarda ise mandala’nın bir çeşit yantra olduğu ifade edilmektedir.¹¹ Bununla birlikte mandala pek çok kültürde kutsalı, evreni, kozmik bilinci, kusursuzluğu ve varoluşun bütünlüğünü gösteren daire olarak

³ Ali İhsan Yitik, Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancıyla İlişkisi, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 1996, s.17

⁴ Yitik, Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancıyla İlişkisi, s.39. (Elbette Hindistan’da yaşama alanı bulamayan ve doğduğu toprakların dışına çıkmak zorunda kalan Budizm, sadece gittiği ülkelerdeki dinler, dini kültürler ve dinsel oluşumlardan etkilenmemiş aynı zamanda onları da derinden etkilemiştir. Bkz. Hüsametdin Karataş, “Sakyamuni Buda’nın Tarihsel Kişiliği ve Öğretisinin Yeni Bir Din Haline Geliş Süreci”, Dini Araştırmalar Dergisi, C.16, Haziran 2013, s.131).

⁵ Raoul Birnbaum, The Healing Buddha, Shambhala Pub., Boston 1979, s.96; Shakya, Manda Wa Manda Kaasaa Nhoo Hisu Pucha Mandala Yesterday And Today, s.42.

⁶ Hüsametdin Karataş, Nichiren Budizmi, Berikan Yayınevi, Ankara 2020, s.158.

⁷ Lucia D. Dolce, “Criticism and Appropriation Nichiren’s Attitude Toward Esoteric Buddhism”, (J.J.R.S.), C. XXVI, S. 3-4, s. 364.

⁸ Mircea Eliade, Dinler Tarihine Giriş, (çev. Lale Arslan), Kabalcı Yay., İstanbul 2000, s. 360.

⁹ Martin Brauen, The Mandala in Tibetan Buddhism, Pub. RMA, New York 2009, s.3.

¹⁰ Victor N. Mansfield v. dğr., “Mandalas and Mesoamerican Pecked Circles”, Current Anthropology, Vol. 22, s.270.

¹¹ Yantra: Enstrüman anlamına gelen Sanskritçe bir sözcüktür. Meditatörlerin bilinçlerini yönlendirecek diyagramlardır. Yantra, çizilmiş, boyanmış, oyulmuş, kum veya topraktan yapılmış bir şekil olabilir. Yantra ve mandala arasında ayırım yapmak için çok keskin çizgiler çizmek pek mümkün değil. Bu iki sembol aralarında farklılıklar olsa da çoğu zaman aynı şeyi ifade ediyormuş gibi algılanır. Yantra belirli bir tanrıya göre oluşturulurken mandala daha geneldir. Her ikisi de şekil olarak şematiktir, meditasyon yapan kişinin odağı, varlığın özünü temsil ettiği söylenen merkezi bir odak noktası olan Bindu’ya dayanacak şekilde tasarlanmıştır. Bu noktada mandalanın daha çok Budizm’e özgü yantranın da Hinduizme özgü semboller olduğunu her ikisinin de tantrizm çatısı altında birleştiğini belirtmeliyiz. Mandala yantraya göre daha gelişmiş ve karmaşık şekillerden ve içerikten oluşur. (Bkz. Katherine Wright, Yoga and meditation : harmony, physical and mental good health, Waverley Books Pub., New York 2015, s.131. ; Georg Feuerstein, Tantra, Shambhala Publications, Boston 1998, s.217-220.)

nitelendirilmektedir.¹² Budizm'de Maṇḍala terimi, hayırlı veya kutsal bir yer anlamına da gelir.¹³

Mandala, kutsalın, evrenin, kozmik bilincin, kusursuzluğun ve varoluşsal bütünlüğünü gösteren dairesel bir semboldür.¹⁴ Mandala, bazı kaynaklarda “en yüksek noktaya sahip olmak”, “her şeyin esasını bilmek” ve “en önemli parçaları birleştirmek” anlamlarına da gelmektedir.¹⁵ Mandala bazı çevirilerde hem daire hem de merkez anlamına da gelir; hem dışımızdaki görünür dünyayı (daire) hem de zihinlerimizin ve bedenlerimizin (merkez) derinlerinde görünmez olanı temsil eden bir semboldür. Mandala, bir hikayeyi anlatan bir resim, gündelik dünyanın koşuşturmasından kurtulup sakinliği ve dinginliği yakaladığımız öz benliğimizi yönlendiren bir enstrümandır.¹⁶

Mandalanın kelime anlamlarında biri de diyagramdır.¹⁷ Mandala, bir kare içine çizilmiş, eşmerkezli ya da eşmerkezli olmayan dairelerden oluşan bir semboldür.¹⁸ Mandalayı açıklamak için kullanılan bu ifade günümüzdeki en yaygın kullanımlar arasındadır. Nitekim bir bütünü ya da bir bütünün öğelerini, sıralı olayları ve olayların gelişim ve dönüşüm aşamalarını çeşitli grafiklerle veya farklı çizimlerle ifade ederken kullanılan diyagramlar, çok karmaşık olan durumları bazen şema ve işaretlerle anlaşılır kılabilmekte, daha kolay izah edilebilmesine ve zihnin daha rahat odaklanabilmesine olanak sağlamaktadır.¹⁹ Bu sembollerin matematiksel ve geometrik yapılarında kendilerine özgü ölçü, orantı ve simetrik düzenlemeleri vardır.²⁰ Dairesel hatlarla oluşturulmuş mandala, bütünlüğü veya bir başka ifadeyle entegrasyonu sembolize eder.²¹ Mandalanın daire formu aynı zamanda doğal ve açık bir şekilde yaşamın akışını da temsil ettiğinden evrensel olarak hem yaşamsal hem de dini ortamlarda kullanılır.²²

Mandala tablolarında yer alan çember ve daire biçimi sembolik olarak yaşam döngüsünü tasvir eder. Daire formu yaşamın her alanında görülebilir. Evren dikkatli bir şekilde incelendiğinde mevsimlerin döngüsü başta olmak üzere birçok somut örnek görülebilir. Dairenin merkez noktasının her zaman özel bir önemi vardır ve bu durum mandala için de çok önemlidir. Mandalalarda kullanılan daire formunun merkez noktası hem benliği hem de kullanıcının ulaşmak istediği kutsallığı sembolize eder.²³

Mandalalar, tantrik ritüellerde kullanılan, çeşitli geometrik biçimlerden oluşan ve bu geometrik yapıların altında yatan derin sembolizmi en iyi şekilde gösteren araçlardır. Mandala, inisiyeyi yani geleneksel ezoterik bilgiyi almaya talip olan kişiyi dış müdahalelere karşı koruyan bir çerçeveye sahiptir. Mandala aynı zamanda inisiyenin cehaletini ve karmasını bozan bilgelik ateşinin simgesidir. Koruyucu çerçevenin içinde aydınlanmayı simgeleyen elmas bir çember

¹² James Hewitt, *Meditasyon* (çev. Rezan Süer), Akaşa yay., İstanbul 2000, s.86.

¹³ Indra Siddhi Bajracharya, *Buddhism During Early Medieval Nepal* Mandala 733 A.D – 1396 A.D (Doktora Tezi, Tribhuvan University 2014).; Hindu literatüründe farklı bilinç durumlarının merkezi manasına gelen padma (lotus) ve çakra kavramlarının kullanıldığı da görülmektedir (Bkz. Carl Gustavo Jung, *The Symbolic Life*, Princeton University Press, USA 1979, s.571.)

¹⁴ Hewitt, *Meditasyon* (çev. Rezan Süer), s.86.

¹⁵ Dolce, “*Criticism and Appropriation Nichiren's Attitude Toward Esoteric Buddhism*”, s. 364.

¹⁶ Laura J Watts, *Mandalas Spiritual Circles For Harmony And Fulfilment*, Pub. Southwater, London 2000, s.6.

¹⁷ Karataş, Nichiren Budizmi, s. 125.

¹⁸ Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 360.

¹⁹ Karataş, Nichiren Budizmi, s. 125.

²⁰ Carl Gustavo Jung, *Civilization In Transition*, Princeton University Press, USA 1964, s.225.

²¹ Jung, *The Symbolic Life*, s.571.

²² Naomi Humprey, *Meditation The Inner Way*, The Aquarian Press, Wellingborough 1987, s.62.

²³ Humprey, *Meditation The Inner Way*, s.63.

bulunur. Daha sonra ezoterik bilinç biçimini simgeleyen ve tasvir eden bir daire gelir. Üçüncü daire, ruhsal yenilenmeyi veya yeniden doğuşu temsil eden lotus yapraklarıyla biçimlendirilmiştir. Bu son çemberin içinde, mandala ile ilişkili çeşitli tanrıları içeren kare alan “saray” (vimana) yer alır ve bu sarayda koruyucu tanrıların konuşlandığı dört geçit bulunur.²⁴

1. Mandala ve Yoga İlişkisi

Etimolojik olarak yoga kavramı Sanskritçe bir kelime olup “Yuj” kökünden gelmiştir. Yoga kelime anlamı olarak “birbirine bağlamak”, “bağlanmak” ve “kenetlenmek” manalarına gelir.²⁵ Kavram Latince “iungere” ve “iugum”, Fransızcada “joug” yani “boyunduruk” manasına gelen kavramlara karşılık gelir. Yoga Hint dinleri olarak bilinen Hinduizm, Budizm ve Caynizm’de genel olarak herhangi bir münzevi tekniği ve herhangi bir meditasyon yöntemini belirtmeyi ifade eder.²⁶ Ayrıca bu kavram Hint dinlerinde bireye bir takım ilahi bilgileri, yetenekleri kazandırarak bireyin kurtuluşa ulaşmasını sağlayan bir yöntem olarak da anlaşılır.²⁷ Yoga, bağlanmak ve kenetlenmek manasıyla insan ruhunun Tanrıyla bütünleşmesini ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle bireyin kurtuluşa ulaşabilmesinin yolunun bireyin kendisini dünyalık olan her şeyden arındırıp aşkın yüce varlıkla kendisini bir kılmasıyla mümkün olabileceğini anlatmaktadır.²⁸ Yoga, öncelikle uygulayıcıda (yogin) bir dönüşümü teşvik etmeyi amaçlayan ve bir öğretmenden bir veya daha fazla öğrenciye aktarılan, farklı şekilde kodlanmış ve / veya sistematikleştirilmiş fikir, tutum, yöntem ve tekniklerden oluşan özel bir Hint geleneğidir.²⁹

Yoga, geçmiş milatta önce 3500’lü yıllara kadar dayanan bir Hint geleneğidir. Antik İndus Vadisi Uygarlığının önemli kentlerinden olan Harappa ve Mohenjodaro’da yapılan kazılarda geleneksel yoga oturushlarına ait görüntülerin elde edilmesi de bu bilgiyi destekleyen önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁰ Ayrıca yoganın dünya üzerinde yaygın bir şekilde kullanılması ve biliniyor olması da yoganın çok eski bir ruhsal disiplin olduğunu ispatlar niteliktedir. Yoganın çok eski bir Hint geleneği olmasının altında yatan neden ise reenkarnasyon yani ölüm ve yeniden doğuş döngüsünden kurtulmak ve nihai kurtuluşa ulaşmaktır.³¹

Hindu Yoga gelenekleri Tantrizm’le önemli ölçüde örtüşür.³² Yoga ve Tantra’nın Hint dinlerinde kurtuluşa ulaşma mücadelesi ekseninde birleşmesi de bu durumu destekleyen önemli bir veridir.³³ Kaynaklarda sıklıkla “Tantra-Yoga” ifadesinin kullanımıyla karşılaşılır ve Tantra ustasına da “yogin veya yogini” denildiği görülür.³⁴ Tantra, Hint dinlerinde ve onlara bağlı olarak ortaya çıkan ekollerde ezoterik bir yaklaşım olarak bilinir. Budizm’in Mahayana ekolüne

²⁴ Georg Feuerstein, Tantra, Shambhala Publications, Boston 1998, s.218.

²⁵ Mircea Eliade, Yoga, Princeton University Press, New Jersey 2009, s.4.

²⁶ Mircea Eliade, “Yoga”, The Encyclopedia of Religion, Macmillan Publishing Company, New York 1987, Vol. 15, s.519.

²⁷ <https://islamansiklopedisi.org.tr/yoga> (13.07.2020).

²⁸ Eliade, Yoga, s.5.

²⁹ C. G. Jung, The Psychology Of Kundalini Yoga, Published By Princeton University Press, New Jersey 1996, s.XXI, XXII.

³⁰ Nik Douglas, Tantra Yoga, Munshiram Masoharlal Oriental Pub., New Delhi 1971, s.2.

³¹ Jung, The Psychology Of Kundalini Yoga, s.XXI.

³² Brian K, Smith, “Tantrism: Hindu Tantrism”, Encyclopedia of Religion Second Edition, Thomson Gale Pub., USA 2005, Vol. 13, s.8987.

³³ P. C. Bagchi, “Evolution Of The Tantras”, Studies on the Tantras, Published by The Ramakrishna Mission Institute of Culture, India 2002, s.12.

³⁴ Smith, “Tantrism: Hindu Tantrism”, s.8987.

göre ise Budalığa ulaşmak için gerekli olan zamanı ve mesafeyi kısaltacağına inanılır.³⁵ Yoginlerin ve yogayı kullananların ritüel esnasında tantrik uygulamalara başvurdıkları bilinmektedir. Özellikle mantra ve mandala yoga yaparken kullanılan önemli tantrik enstrümanlardır.³⁶ Tantrik uygulamalar kullanılarak yapılan yoga da amaç bireyin gerçekliği bilinçli bir şekilde kavramasını sağlamaktır. Bu bağlamda makrokozmos olan evren ile onun küçük bir örnekleme olarak kabul edilen mikrokozmos olarak adlandırılan insan arasındaki iletişim sağlanarak evrendeki enerji kontrol altına alınmak istenmektedir.³⁷

Dört Tantra sınıfı vardır: (1) Eylem Tantra, (2) Performans Tantra, (3) Yoga Tantra ve (4) En Yüksek Yoga Tantra. Tantra'nın her aşamasında uygulayıcı, görselleştirilmiş yani bir mandala üzerine çizilmiş veya ikonik olarak oluşturulmuş tanrıyı bir model olarak kullanarak kendi bedenini, konuşmasını ve zihnini aydınlanma aşamasına getirmeye çalışır. Uygulayıcı her aşamada bir tür tantrik başlatmayla ritüele başlar. Eylem Tantra, öncelikle adak adamak, ritüel banyo yapmak ve sembolik el hareketleri (mudralar) gibi harici ritüelleri içerdiği için bu şekilde adlandırılır. Bu faaliyetler, arınma sürecinin sembolleri olarak kullanılır. Bu aşamada uygulayıcı pratik anlamda çeşitli sembollerle -mandala bunlardan bir tanesidir- tanrıyı kendi önünde hayal edebilir. Performans Tantra'da kişi hem iç hem de dış uygulamalarla uğraşır ve kendini tanrının vücut bulmuş hali olarak hayal eder. Ne eylem ne de performans Tantra, Tantrik yeminleri gerektirmez, ancak uygulayıcı Bodhisattva yeminlerini³⁸ almış olmalıdır. Bununla birlikte uygulayıcının Yoga Tantra'yı uygulamak için Tantrik yeminlerini³⁹ yerine getirmiş olması gerekir. Bu aşamada, meditatif istikrarı geliştirmek için iç uygulamalar vurgulanır. En yüksek Yoga Tantra, diğer aşamaların doruk noktasıdır ve zihnin en ince seviyelerini Dharma yolu ile geliştirmek için bireylere teknikler sunar. Yoga ile saf, temiz bir algı, berrak bir zihin oluşturmak için işitilen tüm sesler bir mantra, iç dünyaya yansıyan tüm düşünceler ise bireyi aydınlanmaya ulaştıracak birer ışık olarak kabul edilir. Bu bağlamda uygulayıcı hissettiği her şeyi kendisini kuşatan dünyayı bir mandala olarak görselleştirip Yoga yaparak amacına ulaşmayı hedefler.⁴⁰

³⁵ Donald S. Lopez, *Religions Of Tibet In Practice*, Princeton University Press Published, New Jersey 1977, s.14.

³⁶ Bagchi, "Evolution Of The Tantras", s.12.

³⁷ Douglas, *Tantra Yoga*, s.10.

³⁸ Bodhisattva yemini, özü itibarıyla öğretiyi gönülden bağlılığı, inanç ve uygulama usullerini takip etmeyi ve ne olursa olsun ideallerinden uzaklaşmayacağını taahhüt etmektir. Kaynaklarda Bodhisattva yeminleri, kapsamı ve maksadı açısından farklı kategorilerde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda maddi ve manevi açıdan ele alınıp değerlendirilen yeminler söz konusudur. Yemin meselesinde öncelikle bu dünyanın olumsuzlukları ve sıkıntıları karşısında bir Bodhisattva'nın neler yapması veya yapmaması üzerine kurgular ön plana çıkarılmaktadır. Hemen ardından yeniden bedenlenme sonrası yaşanacak muhtemel hayatlarda karşılaşılabilecek durumlar göz önünde tutularak tüm varlıkların kurtuluşu için şimdiden koruyucu, geliştirici ve önleyici tedbirler ve uygulamalara yer vermektir. Bodhisattvaların yeminle taahhüt altına aldıkları hususlar, onların dünya hayatına bakış açılarının yanı sıra gelecekte yaşayacaklarına inandıkları âlemi nasıl tasavvur ettiklerini de göstermektedir. Nitekim boş, geçici ve aldatıcı olarak kabul ettikleri bu dünyanın her türlü kötülüğüne katlanmak ve onunla mücadele etmek için ilk yapılması gereken üç cevhere (Budda, Dharma, Sangha) sığınmak ve Mahayana öğretilerinin mutlak doğru olduğunu kabul etmektir. Bu en yüksek imana ve ardından saygıya ulaşmanın yoludur. Bunun için karmik birikimlerin menfi taraflarını yok etmek gerekir. Bütün olumsuzlukları aşmak için hem ehil hem de liyakat sahibi olmak gerekir (Bkz. Hüsamettin Karataş, *Mahayana Budizmi'nde Bodhisattva Anlayışı*, Berikan Yayınevi, Ankara 2020, s.78.)

³⁹ Bir Budist'in aydınlanmaya ulaşana kadar öğretinin gereklerini yerine getireceğine, dini değerlerin dışına çıkmayacağına, bu tutum ve davranışlarına, bu süreçteki zihinsel dinginliğine gelecekteki yaşamlarında da devam edeceğine dair ettiği yeminlerdir. Bu bağlamda Bodhisattva yeminine çok benzemektedir.

⁴⁰ Rebecca Mcclen Novick, *Fundamentals Of Tibetan Bnddhism*, The Crossing Press Freedom, California 1999, s.150.

Yogik meditasyonun çıkış noktası tek bir nesneye yoğunlaşmaktır. Burada tek bir nesneden kastedilen şey fiziksel bir nesne, bir düşünce veya bir Tanrı görselidir ki genelde Tanrı İsvara⁴¹ bu amaç için kullanılır. Ekagrata adı verilen bu belirlenmiş ve sürekli konsantrasyon, psikomental akış Sarvarthata'nın da bu sürece entegre edilmesiyle elde edilir.⁴² Sarvarthata, Yoga sırasında birden fazla nesneye odaklanmak demektir. Ekagrata ise uygulayıcının tek bir nesneye odaklanmasıdır. Sarvarthata ve Ekagrata sürecinde odaklanılan semboller, nesneler veya mandalalar zihnin berraklaşmasını ve dinginleşmesini sağlar.⁴³ Ekagrata uygulaması, psikomental yaşamın iki üreticisini kontrol etme eğilimindedir: duyu etkinliği (indriya) ve bilinçdışının etkinliği (samskdra). Bir yogin, dikkatini tek bir noktaya odaklayabilir ve diğer herhangi bir duyuşal veya anımsatıcı uyarana karşı duyarsız hale gelebilir.⁴⁴

Budist gelenekte Yoga zihnin temizlenmesi için bir araç olarak kullanılır. Bu bağlamda özünde saf ve temiz olan zihin zamanla çevresel faktörlerden dolayı kirlenmeye maruz kalır. Budizm'de sadece keşişlerin zihninin temiz ve dingin olduğu kabul edilir ve keşişlerin dışındaki her Budist'in zihnini arındırması için Yoga veya meditasyon yapması uygun görülür. Bu nokta da özellikle Mahayana ekolünün yaygın bir şekilde kullandığı tantrik bir enstrüman olan mandala, Yoga sürecinde zihnin temizlenmesi ve arındırılması aşamasında kullanılan temel bir semboldür.⁴⁵

2. Mandala ve Meditasyon İlişkisi

İngilizce bir kelime olan meditasyon kavramı Latince meditari'den gelir.⁴⁶ Aynı zamanda kavram Medi ve Tation olmak üzere iki kelimenin birleşiminden oluşur.⁴⁷ Meditari kavramı derin, sürekli ve yoğun bir şekilde düşünmeyi ifade eder.⁴⁸ Meditasyon, "kişinin iç huzuru, sükûnet, değişik şuur halleri elde etmesine ve öz varlığına ulaşmasına olanak veren, zihnini denetleme teknikleri ve deneyimlerine verilen ad" olarak tanımlanır.⁴⁹ Meditasyonda kişi her bakımdan kendi benliğiyle tanışır. Kişi meditasyon vasıtasıyla düşüncelerinin, özlemlerinin ve hayallerinin hareketine katılmayı, izlemeyi, gözlemlemeyi ve görmeyi öğrenir. Bu bağlamda benlik üzerinde elde edilmiş farkındalık durumuyla kişi yaşamında bir disiplin geliştirmiş olur.⁵⁰

Meditasyon tekniğinin kökeni MÖ. 3000'li yıllara kadar gider. Hindistan'da ortaya çıktığı bilinen bu teknik Hinduizm'de daha çok yoga kavramıyla ifade edilmekle birlikte Budizm ve Caynizm'de meditasyon olarak ifade edilmektedir.⁵¹ Budizm'in ayrılmaz bir parçası olduğu kabul edilen meditasyonun, kişinin bir dizi aşamadan geçerek Nirvana'ya ulaşmasına

⁴¹ Ortaçağ dönemi Hindu metinlerinde, Hinduizm okuluna bağlı olarak *Isvara*, Tanrı, Yüce Varlık, kişisel tanrı veya özel Benlik anlamına gelir. *Isvara*, yaratıcı özelliği olmayan, kurtuluş sürecini hızlandırdığına inanılan Yogin tanrısıdır. Yoga esnasında konsantrasyon nesnesi olarak kullanılır ve sadece Yogin ya da kendini yogaya adanmışlara yardım edeceğine inanılır.

⁴² Eliade, "Yoga", s.520.

⁴³ Swami Krishnananda, *The Study And Practice Of Yoga*, <http://www.swami-krishnananda.org/pub/>, s.221.

⁴⁴ Eliade, "Yoga", s.520.

⁴⁵ Rupert Gethin, *The Foundations of Buddhism*, Oxford University Press, New York 1998, s.260.

⁴⁶ Frederic B. Underwood, "Meditation", *The Encyclopedia of Religion*, Macmillan Publishing Company, New York 1987, Vol 9, s.324.

⁴⁷ Prabha Duneja, *Mantra And The Modern Man*, Publisher Govindram Hasanand, Delhi (India) 1995, s.71.

⁴⁸ Underwood, "Meditation", s.324.

⁴⁹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Meditasyon> (09.11.2020)

⁵⁰ Duneja, *Mantra And The Modern Man*, s.71.

⁵¹ Ali İhsan Yitik, "Yoga", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV yay., Ankara 2013, C.43, s.558

yardımcı olduğuna inanılır.⁵² Bu bağlamda meditasyon, birtakım ilâhî bilgiler ve yetenekler kazandırarak kişiyi kurtuluşa ulaştırdığına inanılan Budizm'in en temel kavram ve tekniklerinden biridir.⁵³ Budizm'de meditasyon için *bhavana* kavramı kullanılır. Bu kavrama Budist literatürde “terbiye etme, yetiştirme” manalarına gelir. Aynı zamanda *dhyana* kavramına anlamsal olarak benzeyen *bhavana* sözcüğü, hayal ederek veya derinlemesine düşünerek bir şeyi gerçekliğe kavuşturma manasına da gelmektedir.⁵⁴ Bir din disiplini ve manevi kazanım aracı olarak meditasyon Budizm'e özgü değildir, ancak karakteri ve nihai kurtuluşu elde etmedeki yeri doldurulamaz merkeziliği açısından Budist meditasyonunun kendine özgü bir doğası vardır.⁵⁵

Meditasyon bir nesne üzerinde zihinsel olarak konsantre olmaktır.⁵⁶ Mandala meditasyon için çok güçlü bir araçtır, çünkü zihin en güçlü ilişkilerini imgelem yani bir nesneyi, bir durumu zihinde tasarlama ve biçimlendirme yoluyla yaratır. İnsan herhangi bir nesneyi düşündüğünde zihninde hemen bir görüntü ortaya çıkar. Görsellikle zenginleştirilmiş, dinamik bir tasarımla çerçevelenmiş bir mandala, bireyin geçmişte zihne yerleştirdiği oluşumlar, durumlar üzerinde değişiklik yapabilir. Bu bağlamda birey, içgörülerin su yüzüne çıktığı ve algıların geliştirildiği daha yüksek bir farkındalık hali yaratır.⁵⁷ Burada üzerinde dikkatle durmamız gereken temel nokta zihinsel huzuru yakalamaktır. Meditasyon uygulaması zihni tanımak için bir metottur. Zihin ne kadar erdemli düşüncelerle meşgul olursa, o kadar sakin ve huzurlu olur. Zihinsel olarak huzurlu olduğunda, endişelerden ve zihinsel rahatsızlıklardan kurtulup gerçek mutluluk deneyimlenebilir. Zihin huzurlu olmak için eğitilirse, kişi kendisini en olumsuz koşullarda bile her zaman mutlu kılabilir; ama eğer zihinsel huzur elde edilemezse, o zaman en keyifli koşullarda bile kişi kendisini mutlu hissetmeyebilir.⁵⁸ İnsan zihni, rüzgarın önünde savrulan bir balon gibidir, onu kontrol etmekte çoğu zaman zorlanılabilir. Bizim dışımızda gelişen birçok olay ve durum hem ruh halimizde hem de zihnimizde dalgalanmalara sebep olur. Meditasyon egzersizleriyle, dış koşullardan bağımsız olarak zihnimizi kontrol etmemizi sağlayan bir iç dinginlik ve alan yaratırız.⁵⁹ Bu anlamda Mandala görsellerine odaklanarak meditasyon yapan birey kendi iç dünyasını dış etkilere kapatarak zihinsel ve ruhsal dalgalanmaların önüne geçmiş olur.⁶⁰ Bu bağlamda zihni, meditasyon yoluyla eğitip geliştirmemiz büyük önem arz etmektedir. Bu noktada çeşitli meditasyon yöntemlerinden biri kullanılabilir.⁶¹

Meditasyon, temel olarak analitik meditasyon ve yerleştirme meditasyonu olmak üzere ikiye ayrılır. Analitik meditasyon, duyduğumuz veya okuduğumuz bir manevi öğretinin üzerinde düşünmeyi ve odaklanmayı ifade eder. Bu bağlamda analitik meditasyona tefekkür de

⁵² “Meditasyon”, AnaBritannica, C. 22, s.186.

⁵³ Yitik, “Yoga”, s.558

⁵⁴ Hammet Arslan, Hint Dinlerinde Bir Arınma ve Aydınlanma Yolu Olarak Yoga (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2013), s.185.

⁵⁵ Winston L. King, “Meditation”, The Encyclopedia of Religion, Macmillan Publishing Company, New York 1987, Vol 9, 331.

⁵⁶ Geshe Kelsang Gyatso, The New Meditation Handbook, Tharpa yay., Ulverston (England) 2003, s.6-7.

⁵⁷ Lisa Tenzin Dolma, Natural Mandalas, Duncan Baird Publisher, London 2006, s. 14

⁵⁸ Gyatso, The New Meditation Handbook, s.6-7.

⁵⁹ Gyatso, The New Meditation Handbook, s.10.

⁶⁰ Dolma, Natural Mandalas, s.9.

⁶¹ Gyatso, The New Meditation Handbook, s.6-7.

denir.⁶² Ancak bu noktada meditasyon kavramı ile tefekkür kavramının kullanımında bir karışıklığa da sebep olmamak gerekir. Meditasyon başarılı bir tefekkür yapmanın ön hazırlığı olabilir. Ayrıca meditasyonda zihinsel olarak konsantrasyonu elde etmek ve bilincin odaklanmasını sağlamak için bazı sembollere ve araçlara ihtiyaç duyulur. Tefekkür ise manevi yetiler kullanılarak sezgisel görme elde etme sürecidir.⁶³ Yerleştirme meditasyonu ise analitik meditasyona bağlı olarak belli bir düşünme süreci sonucunda kesin bir sonuca ulaşp erdemli bir zihinsel durum oluşturmayı ifade eder.⁶⁴ Bu anlamda mandala erdemli zihin halleri oluşturmak için odaklanıp konsantre olunabilecek bir semboldür.⁶⁵

Hint ve Doğu dinlerinde meditasyon esnasında odaklanılacak bir obje kullanılır. Hinduizm’de doğru bir şekilde meditasyon/yoga yapmanın kurallarından bir tanesi duygulardan arınıp, zihni dış etkilere korumak için dikkati meditasyon objesine yöneltilmektir.⁶⁶ Meditasyon konusunda usta olanlar bile çoğu zaman dikkat dağınıklığı yaşayabilirler. Bu noktada kullanılan meditasyon objesi uygulayıcının dikkatini tekrar toplamasına yardımcı olur. Meditasyon sırasında görsel olarak odaklanılabilen her nesne odaklanmak için kullanılabilir. Odaklanma objesi bir çiçek, bir mum, dini bir simge, bir mandala veya bir yantra olabilir. Dördüncü yüzyıl Budist metni olan Visuddhimagga’da, görsel meditasyon için on farklı konu listelenir. Kasinas olarak da bilinen bu meditasyon nesneleri hava, toprak, ateş, su (dört element), mavi, sarı, kırmızı, yeşil (doğanın dört rengi), ışık ve boşluktan oluşur. Herhangi bir element üzerinde meditasyon yapmak için meditasyon yapan kişi uygun bir nesneye, örneğin toprakla dolu bir tencereye veya bir kase suya bakar veya dört renkten herhangi birini görselleştirmek için, o renkteki bir nesneye bakabilir. Işık üzerinde meditasyon yapmak için, dikkati bir ampulün ışığına odaklayabilir, boşluk üzerinde meditasyon yapmak içinse de herhangi bir boş kap odaklanmak için kullanılabilir. Budizm’de her ne kadar meditasyon objesi için çok geniş bir yelpaze olsa da kullanılan en popüler obje yaşam çarkını sembolize eden mandalalardır. Mandala Hinduizm’de de bu amaçla kullanılmakla birlikte daha çok mandalanın daha basit versiyonu diyebileceğimiz yantralar meditasyon objesi olarak kullanılır.⁶⁷ Budizm’in bir kolu olan Çin ve Japon Budizm’inin bağlı olduğu Zen ekolünde de durum çok farklı değildir. Sanskritçede meditasyon anlamına gelen Zen Budizm’inde meditasyon sırasında odaklanmak için bir nesne veya obje kullanılır.⁶⁸ Taoizm’de ise Yin Yang sembolü Hinduizm’de, Budizm’de ve meditasyonu kullanan diğer dinlerde olduğu gibi genelde odaklanma objesi olarak kullanılır. İki karşıt kuvvetin dengesinin yarattığı mükemmel doğayı temsil eden Yin Yang sembolü üzerinde meditasyon yaparak çevre ile bir bütünlük duygusu oluşturulmuş olur.⁶⁹

Bir mandala veya yantra ile meditasyon yapmadan önce bu sembollerin anlamları hakkında bilgi sahibi olunması gerekir. Bir sonraki aşamada, klasik meditasyon pozisyonunda oturulur ve kullanılan mandalanın veya yantranın merkezi göz hizasında olacak şekilde yerleştirilir. Yüz kasları gevşetilmeye çalışılarak ve tamamen hareketsiz bir şekilde oturarak,

⁶² Gyatso, The New Meditation Handbook, s.9.

⁶³ Underwood,, “Meditation”, s.325.

⁶⁴ Gyatso, The New Meditation Handbook, s.9.

⁶⁵ Dolma, Natural Mandalas, s.9.

⁶⁶ Hewitt, Meditasyon, s.10-12.

⁶⁷ Katherine Wright, Yoga And Meditation: Harmony, Physical And Mental Good Health, Waverley Books Pub., New York 2015, s.131.

⁶⁸ Hewitt, Meditasyon, s.10-12.

⁶⁹ Wright, Yoga And Meditation: Harmony, Physical And Mental Good Health,s.131.

mandalanın merkez noktasına odaklanılır. Meditasyon pratiği geliştikçe bu semboller kullanmak ve odaklanmak da kolaylaşır. Bu bağlamda mandala ve yantra meditasyon yapan kişinin zihnini meditasyon boyunca dikkat dağınıklığından korur.⁷⁰

Mandala, meditasyon yapanın zihnini bir noktaya yoğunlaştırır ve onunla bütünleştirir. Kişi bu süreçte psişik (ruhsal) bir yolculuk yapar, mandalaya girer ve varlığının merkezi ile mandalanın merkezi çakışacak şekilde ruhsal olarak onun merkezine geçer. Psikanalist C.G. Jung, bazı akıl hastalarına bir kutu boya kalemi verildiğinde, anlamlarının farkında olmadan mandala şekillerini çizdiklerini keşfetti. Jung'un 'Bireyleşme' adını verdiği bu süreçte psişik bütünlüğe doğru ilerleyen hastaların genellikle mandala tasvir ettiklerini ve şekil olarak da daire motifini kullandıklarını gördü.⁷¹

Meditasyon erken dönem Budizm'de çok önemli bir yer tutmakla birlikte yedinci yüzyılda Tibet'te gelişimini sürdürmüş olup çok farklı çeşit ve şekillerde Hint ve Orta Asya Budist gelenekleri arasında yayılmıştır.⁷² Budizm'in kollarından olan Tantrik Budizm Tibet'e girdikten sonra Tibet Budizmi'nin temellerini oluşturmuştur. Tantrik Budizm'in uygulamaları olan mantra, mudra ve mandala tantrik yöntemler olarak Tibet Budizmi içerisine yerleşip yaygınlaşmıştır.⁷³

Tibet geleneklerinde meditasyon genellikle bireysel veya toplumsal olarak somutlaşmış varoluşun tatmin edici doğasını çözmek için tedavi edici terapik bir dürtünün parçası olarak sunulur.⁷⁴ Bu bağlamda Tibet Budizmi mantraların seslendirilmesi, mudraların gerçekleştirilmesi ve mandalaların çizimi aracılığıyla ruhsal dönüşümü sağlayacak çeşitli meditasyonlara yönelir.⁷⁵ Bu durum üç aşamada gerçekleşir:

- Dinleme:* Budist doktrine ait her türlü çalışma ve öğretisi bu aşamada dinlenir.
- Derin Düşünme:* Bu aşamada dinlenen öğretiler üzerinde derin düşüncelere dalınır yani tefekkür edilir.
- Meditasyon:* Bu aşamada birey ilk iki aşamada edindiği kendi içgörüsü (içindekini, ruhsal evrenindekini görme yetisi) hakkındaki deneyimlerini derinleştirmeye odaklanır.⁷⁶

Budizm'de meditasyonlarda çeşitli şekil ve figürlerden müteşekkil mandalalar kullanılır. Meditasyon sırasında mandala kullanımı hususunda başlangıç aşamasında Gurular yardımcı olurlar. Bu aşamada uygulayıcı, bir rehber eşliğinde meditasyon yapar.⁷⁷ Meditasyon sürecinde uygulayıcı genel meditasyonun temel iki ögesi olan "sakinleşmek" ve "içgörü" kavramlarını iyi kavramış olmalıdır. Meditasyonun amacına ulaşabilmesi için ilk olarak zihin sakinleştirilmelidir. Bu amaçla sakinleştirici ve zihni tek bir noktaya odaklayan enstrümanlar kullanılır. Bu enstrümanlar bir Buda heykeli veya görseli bazen bir müzik veya daha öncede

⁷⁰ Wright, Yoga And Meditation: Harmony, Physical And Mental Good Health,s.134.

⁷¹ James Hewitt, The Complete Yoga Book, Schocken Books Pub., New York 1978, s.457.

⁷²David Germano, Gregory A. Hillis, "Buddhist Meditation: Tibetan Buddhist Meditation", Encyclopedia Of Religion, Thomson Gale Pub., USA 2005, Vol.2, s.1284.

⁷³ Mehmet Ölmez, Uğur Uzunkaya, "Eski Uygurcada Tibet Budizmi", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, TDK yay., C.65 Ocak 2017, s.63.

⁷⁴ Germano-Hillis, "Buddhist Meditation: Tibetan Buddhist Meditation", s.1284.

⁷⁵ Ölmez-Uzunkaya, "Eski Uygurcada Tibet Budizmi", s.64.

⁷⁶ Germano-Hillis, "Buddhist Meditation: Tibetan Buddhist Meditation", s.1284.

⁷⁷ Ölmez-Uzunkaya, "Eski Uygurcada Tibet Budizmi", s.64.

bahsedildiği üzere kasinas olarak bilinen meditasyon nesneleridir. Odaklanmaya ve tefekkür etmeye yardımcı olan sakinlik ve odaklanmak için kullanılan nesneler nihai amaç olan aydınlanmaya ulaşmada temel oluşturur.⁷⁸

3. Mandala ve Mantra İlişkisi

Mantra, Sanskritçe “kutsal söz” anlamına gelen bir terimdir.⁷⁹ Mantra kelimesi, Man ve Tra kelimesinin birleşimidir. *Man*, zihin ve düşünme yetisi manalarına gelir. *Tra* ise özgürleşmek anlamına gelir. Sastralarda⁸⁰, Mantra orijinal haliyle “*Manan trayati iti Mantra*” ifadesiyle tanımlanır. Bu ifade mana olarak, “*Zihni özgürleştiren bir kelime, Mantra'dır*” anlamına gelmektedir. *Narada Bhakti Sutra*'da ise Mantra kelimesinin düşünmek anlamına gelen *Manan* kelimesinden türetildiği ve bununla da kastedilen mananın Tanrı'yı tefekkür etmek olduğu belirtilir. *Narada Bhakti Sutra*, *Manan* kelimesini, zihni ruhsal bir varoluş noktasına yükselten ve onun yüce tanrısallığa yerleşmesine yardımcı olan bir araç olarak tanımlar.⁸¹ Terim olarak Mantra, bir heceden veya tam bir ilahiden oluşabilen, seküler etkinlikler, büyü veya dini amaçlar için kullanılabilen kutsal söz olarak tanımlanır.⁸²

Mantralar Deva'lara⁸³ atfedilen Vedalar dizisidir. Hinduizm'de Mantralar sayesinde Deva'lara ulaşılacağına inanılır ve bu inanç binlerce yıl öncesinden bugüne Maharishiler ve Yoginler vasıtasıyla ulaşmıştır.⁸⁴ Maharishiler insanın maddi anlamda gelişip ilerlemesinin yanı sıra manevi olarak da ilerlemesi, mutlu ve müreffeh bir dünya oluşturması amacıyla mantraları geliştirip nesilden nesile aktarmışlardır.⁸⁵

Erken dönem Hinduizm'de ve halen Mantralar yaşamın önemli bir parçası olarak görülür. Mantralar yaşamın ilerlemesi için hayati öneme sahip olup doğumdan ölüme kadar insana yardımcı olan bir unsurdur. Hint geleneğine göre hayatta maddi olarak hiçbir şeye sahip olamayan insanların dahi Mantralar'a olan inançları ve bağlılıklarıyla aslında her şeye sahip olduklarına inanılır. Bu noktada hayatın bütün felaketleri Mantralar sayesinde önlenebilir ve hayata olumlu anlamda yön verilebilir. Mantra kullanan kişi Tanrıya veya dünyalık isteklerine ulaşabilir. Bu durumda Mantranın doğru telaffuz edilmesi ve doğru kullanılması büyük önem arzeder. Eğer doğru telaffuzla Mantralar kullanılırsa okuyucu isteklerine nail olabilir aksi takdirde isteklerine ulaşamaz.⁸⁶ Mantralar arasında en güçlü ve en kutsal olanı AUM Mantrasıdır ve diğer bütün uzun Mantralar ya onunla başlar ya da onunla biter. Bu bağlamda AUM mantrası Hinduizm'de popülerken AUM MANI PADME HUM mantrası ise Budizm'de kullanılan popüler bir mantradır. AUM, kozmosun iç titreşimini temsil eder ve her bir harfi Hinduizm'de bir tanrıyı temsil eder. 'A' yaratılışı ve Brahman'ı, 'U' sürekliliği ve Vishnu'yu, 'M'

⁷⁸ Germano-Hillis, “Buddhist Meditation: Tibetan Buddhist Meditation”, s.1284.

⁷⁹ Sanjukta Gupta, “Mantra”, The Encyclopedia of Religion (Ed. Mircea Eliade), Macmillan Publishing Company, New York 1987, Vol. 9, s.176.

⁸⁰ Sastra, bir şeye sonradan yapılan ek ilave anlamına gelmekte olup Budizm'de bir “shastra/sastra” çoğu zaman daha erken dönemde oluşturulmuş bir kutsal için daha sonraki bir tarihte yazılmış bir yorum anlamına gelir.

⁸¹ Duneja, Mantra And The Modern Man, s.26.

⁸² Gupta, “Mantra”, s.176.

⁸³ Devalar, Tanrılar anlamına gelir. Birçok tanrı vardır ve her tanrıya farklı Mantralar atfedilmiştir. Her Mantra, Sadhaka'da (Mantra okuyan) üzerinde olumlu hissiyat ve enerji yaratır.

⁸⁴ L. R. Chawdhri, Practicals Of Mantras Tantras, Sagar Publications, New Delhi 1985, s.1.

⁸⁵ Pt. Shriram Sharma Acharya, Eternity of Sound and the Science of Mantras, Publisher Shantikunj Haridwar, India 2003, s.96.

⁸⁶ Chawdhri, Practicals Of Mantras Tantras, s.1.

çözölmeyi ve Siva'yı temsil eder.⁸⁷

Mantaralar, harflerin yan yana dizilmesiyle elde edilmiş hecelerden müteşekkil ve çoğu zaman da bir anlamı olmayan ifadelerdir. Telaffuz edilirken hafif tonda uğultulu bir ses şeklinde telaffuz edilir. Mantralar, Tantrik ritüeller boyunca sürekli olarak kullanılırlar ve bu aşamada farklı kombinasyonlarda fısıltı şeklinde ifade edilirler. Ritüel sırasında Mantra kullanmak ortamda manevi bir enerjinin oluşmasını sağlar. Mantralar sözlü olarak ifade edildiği gibi ritüel objeleri olarak bilinen yantralar ve mandalalar üzerine yazılarak da kullanılabilirler. Ritüel objelerinin üzerine veya başka alanlara yazıldığında Mantralar özellikle Sanskritçe alfabe kullanılarak yazılır (Şekil 7). Bu noktada bu durum değişmez bir kural olmayıp başka dillerde de yazıldığı görölmektedir.⁸⁸

Şekil 7: AUM MANI PADME HUM mantrası

Mantra ve mandala arasında tantrik ritüellerde kullanımı açısından bir birliktelikten bahsedilebilir. Mantra uygulamasında zihni tek bir noktaya odaklayabilmek için somut bir görüntüye ihtiyaç duyulur. Örneğin sevgi ve bağlılığın yogası olarak bilinen Bhakti Yoga'da uygulayıcı Mantra ile bağlantılı olduğu düşünülen Tanrı Ishta Devata'nın resminin olduğu görsellere odaklanır. Bu şekilde uygulayıcı içindeki kötü duygulardan arınır zihnini tek bir noktaya odaklar ve tanrının yardımını bütün bedeninde hisseder. Ayrıca görsel kullanılarak okunan mantralarla zihinde bir tanrı imajı oluşturulur ve birey tanrısını zihninde somutlaştırmış olur. Birey zihninde oluşturduğu tanrı tasavvurunu daha sonra mandala formunda veya daha basit formlarda resmedebilir ve hatta boyayabilir.⁸⁹ Bu iki ögenin kullanım amacı aslında ortaktır ve bu amaç zihni ritüel esnasında olabildiğince fazla konsantre etmektir. Bu iki metodun bazen ayrı ayrı çoğu zaman da birlikte kullanıldığında zihnin daha kolay konsantre olduğu

⁸⁷ Godfrey Devereux, The Elements Of Yoga, Published by Element Books Limited, USA 1994, s.60.

⁸⁸ Chawdhri, Practicals Of Mantras Tantras, s.1,2.

⁸⁹ Swami Sivananda Radha, Mantras Words Of Power, Timeless Books Pub., Canada 1994, s.29.

görülmektedir. Mantra kullanımının temel amacı Tanrılara ulaşmaktır. Bu noktada Tanrıların görselleştirildiği sembolize edildiği araçlar olan yantralar ve mandalalar veya diğer bir ismiyle mistik diyagramlar kullanılarak icra edilen ritüellerde okunan Mantralar okuyucuyu daha kolay amacına ulaştırır.⁹⁰

Yoginler, zihinde meditatif bir durum yaratmak ve odaklanmak için çok çeşitli teknikler geliştirdiler. Bunlardan bir tanesi mantralar diğeri ise görsel araçlar diye ifade edilen yantralar ve mandalalardır. Mantralar genelde tekrarlardan ibarettir. Bir mantranın tekrar edilmesi ve bu şekilde kullanılması yoga veya meditasyon pratiğinde bireyin amacına daha kolay ulaşmasını sağlar ve bu şekilde mantralar bireyin günlük Sadhana'sının⁹¹ bir parçası haline gelir.⁹² Tantrik Hinduizm'de ve Tantrik Budizm'de basitten karmaşığa doğru çeşitli renkler ve desenler kullanılarak üretilen mandalalar, içerisinde bir çok dini öğe ve değer barındırır. Bu bakımdan yoginler ritüel esnasında bu sembollerle birlikte tantrizmin bir diğer önemli unsuru olan Mantra'ları da kullanarak ibadet sırasında daha yoğun duygular yaşarlar. Bu noktada bireyin varlık amacının farkına varması ve nihai amaca doğru yürümesi için Mantra'ların mistik semboller eşliğinde tekrarlanması hem Hinduizm'de hem de Budizm'de çok değerli ve önemlidir.⁹³

Modern dünyanın insana sunduğu bir çok teknolojik imkanlar genel olarak insanın maddi yönüne hitap etmektedir. Maddi olarak kendisini tatmin eden insanlık manevi boşluğunu doldurma arayışı içerisine girer. Tantrik uygulamalardan olan mantralar ve onların daha anlamlı hale gelmesine katkıda bulunan mistik diyagramlar insanlığın manevi olarak mutlu olma arayışında bulunan çözümlerdendir. Mantraların görsel sembollerle birlikte kullanılması ritüel sırasında amaca ulaşılmasında daha etkili olmaktadır. Tantrizmde mantraların kullanılması bireye pozitif enerji vermektedir.⁹⁴ Mantraların büyüleyici sesi bütün beden ve zihnin uyum içerisinde olmasını sağlar ve aynı zamanda konsantrasyona da yardımcı olur. Mantra tek başına bu şekilde kullanıldığında bile mandala sembollerleriyle aynı amaca hizmet etmiş olur. Bu noktada her ikisinin birlikte kullanımı bu durumu daha ileri boyuta taşır.⁹⁵

4. Mandala ve Tantra İlişkisi

Tantra, yoga terimi gibi bir çok farklı anlamı olan ancak temelde bu farklı anlamların da birbirleriyle bağlantılı olduğu Sanskritçe bir kelimedir.⁹⁶ Tantra, Hint dinlerinde dini uygulamaları vurgulayan ve deneyimle kazanılan mistik bilgi yoluyla kurtuluşa ulaşılacağına inanılan sistemdir. Kelime anlamı olarak "dokuma", "dokunmuş bir kumaş", "esnetmek" ve "genişletmek" anlamlarına gelir.⁹⁷ Tantra kavramının "sistem", "ritüel", "doktrin" ve "özet" anlamlarına da geldiği görülür. Ezoterik açıklamalara göre tantra, "bilgi" veya "bilgelik"

⁹⁰ Alain Danielou, *Yoga The Method of Re-Integration*, University Book Publishers, New York 1949, s.83.

⁹¹ Sādhana, kelimenin tam anlamıyla "istenen bilgi veya hedefe ulaşmak için metodik bir disiplin" anlamına gelir, Sadhana aynı zamanda hedefe ulaşmak için dünyevi şeylerden kopmak için yapılır.

⁹² Devereux, *The Elements Of Yoga*, s.60.

⁹³ James Hewitt, *The Complete Yoga Book*, Schocken Books Pub., New York 1978, s.455.

⁹⁴ Acharya, *Eternity of Sound and the Science of Mantras*, s.96,97.

⁹⁵ Radha, *Mantras Words Of Power*, s.10.

⁹⁶ Feuerstein, *Tantra*, s.1.

⁹⁷ Gregory P. Fields, *Religious Therapeutics*, Published by State University of New York Press, Albany 2001, s.29,30.

anlamına gelebilen jnana'yı⁹⁸ genişleten şeydir.⁹⁹ Tantra, evrende var olan bütün yaratılmışlara yaşam ve kurtuluş potansiyeli aşılayan mutlak tanrının enerjisine veya aydınlanmış bilincine erişmek ve onu benimsemek için bir dizi ritüel ve meditasyon stratejisidir.¹⁰⁰

Tantra, Hinduların ve Budistlerin ruhsal olarak yenilenmeleri için kullandıkları bir uygulamadır. Tantranın kelime anlamlarından biri olan genişleme bu noktada ön plana çıkar. Tantra uygulayıcısı olan Yogi¹⁰¹ sürekli olarak bilincinin tüm seviyelerini yüce gerçekliği ele geçirmek ve idrak etmek için genişletmeye odaklar. Bu noktada uygulayıcı amacına ulaşmak için tantrik araçlardan yani mantraların mistik ve tılsımlı enerjisinden ve nihai hedefe ulaşmak için tanrı görsellerinin dinamik yönünden yararlanır. Bu noktada hem odaklanma objesi hem de ilahi enerjisinden yararlanmak için Tanrıça Shakti görsellerinin sıklıkla kullanıldığı görülür.¹⁰²

Çıkış noktası Hinduizm olan Tantra genel anlamda diğer Hint dinlerinde de görülür.¹⁰³ Bir Hint ekolü olarak da ifade edilen Tantra, antik çağlardan itibaren sürekli olarak izine rastlanan bir sistem olduğu için, tarihsel sahneye daha sonra gelen belirli Hint dinlerinin hiçbirisiyle sınırlı değildir.¹⁰⁴ Bu noktada Budizm'de daha çok yer işgal eden Tantra geleneği çok yoğun olmamakla birlikte Jainizm'de de görülür.¹⁰⁵ Hinduizm'de Tantra, evren ve evrenin içindeki her şeyin tek bir Brahman'ının tezahürü olduğunu ifade eder.¹⁰⁶ Budizm'de ise Tantra, öğretilerin büyüğü ve mistik içeriklerle ve hepsinden önemlisi kapsamlı bir ezoterik ritüelle zenginleştirildiği gizli yazıları ve uygulamaları ifade eder.¹⁰⁷

Tantra, Hint kökenli karmaşık bir ezoterik gelenektir. Tantranın ortaya çıkış tarihiyle ilgili çeşitli tezler olsa da bu konudaki genel kanı MS 500 civarı olduğu yönündedir. Tantranın tarihsel olarak daha eski dönemlere ait olduğu da iddia edilmektedir. Bu iddiaların kaynağı ise Tantra benzeri uygulamaların daha önceki dönemlerde de var olmasıdır.¹⁰⁸ Avrupa'da Paleolitik dönemden kalma mağaraların duvarlarındaki resimlerin ve sembollerin Tantrizmde kullanılan sembollerle eşleşebilecek benzerlikte olması bunun en büyük kanıtı olarak gösterilir.¹⁰⁹ Bu bulgulara rağmen Hint dinlerinde özellikle de Hinduizm'de ve Budizm'de sistemli bir hareket ve gelenek olarak Tantranın ilk bin yılın ortalarında çıkmış olduğu kanısı daha çok kabul görmektedir.¹¹⁰

Tantra, mistik formüller veya tılsımlı sözler diye ifade edilen mantraların, mistik diyagramlar denilen yantraların ve mandalaların kullanıldığı ruhsal bir sistemdir. Bu bağlamda

⁹⁸ Hinduizm'de "kendini gerçekleştirme yolu" olarak da bilinen "bilgi yolunu" vurgulayan çeşitli ruhsal yollardan biridir.

⁹⁹ Feuerstein, Tantra, s.1.

¹⁰⁰ David Gordon White, "Tantrism" Encyclopedia Of Religion Second Edition, Thomson Gale Pub., USA 2005, Vol.13, s.8984.

¹⁰¹ Kaynaklarda Tantra ustası için kullanılan iki kavram karşımıza çıkar. Bu kavramlar "Yogi" ve "Guru" kavramlarıdır. Hinduizm'de Tantra ustalarına Yogi denilirken Budizm'de Guru ismi kullanılır.

¹⁰² J. L. Gupta 'Chaitanya', Tantra, Mantra, Yoga & Spiritual Bliss, Published by Yoga Dharma Sansthan, Delhi 2007, s.236.

¹⁰³ Feuerstein, Tantra, s.x.

¹⁰⁴ Philip Rawson, Tantra The Indian Cult Of Ecstasy, Published by Thames And Hudson, London 1973, s.7.

¹⁰⁵ Feuerstein, Tantra, s.x.

¹⁰⁶ Fields, Religious Therapeutics, s.29,30.

¹⁰⁷ Detlef Ingo Lauf, Tibetan Sacred Art The Heritage of Tantra, Published by White Orchid Press, Thailand 1995, s.20.

¹⁰⁸ Feuerstein, Tantra, s.x.

¹⁰⁹ Rawson, Tantra The Indian Cult Of Ecstasy, s.7.

ilgili tantrik enstrümanların ritüellerde kullanımı için de çeşitli tanrı figürleri geliştirilmiştir. Tantra, çeşitli tanrı figürlerinin tantrik araçlarla birlikte kullanıldığı bir inisiye sürecidir. Bu bakımdan bu sürece sadece inisiye dediğimiz öğrenci ve guru veya yogi adı verilen öğretmenler dahil olur. Tantra için inisiye sürecine dahil olmayanlar tarafından bilinçsizce kullanılmasın diye de tamamen sistemi koruma amaçlı çeşitli ezoterik sembol ve ifadelerden oluşan gizli bir tantrik dil oluşturulmuştur. Tantrizm bu nedenle öğretmenden öğrenciye inisiyasyonlarla aktarılan gizli bir doktrindir.¹¹¹

Tantranın ezoterik öğretileri, gizli sembolleri ve ayinleri bu konulara ve öğretiye hakim olan ruhani bir öğretmenin olmasını zorunlu kılar. Tantrizmde bu ruhani öğretmene guru veya yogi adı verilir. Guru Tantrada vazgeçilmez bir unsur olup onsuz sistemin işlemesi pek mümkün değildir. Aksi taktirde guru olmadan icra edilen bir ritüel veya inisiye süreci yanlışlıkları da beraberinde getirir ve hatta sisteme zarar verir. Budizm'in "Elmas Araç" olarak bilinen Vajrayana ekolünde ve daha sonraki dönemlerde Tibet'te gelişen Lamaizm'de guru, tüm ezoterik bilginin ve aydınlanmanın gizli yollarını öğrencisine aktaran yüce öğretmen olarak kabul edilir. Tantrik Budizm'de guruya verilen önem ve değer zaman zaman onun Budda ile karşılaştırılmasına bile sebep olmuştur.¹¹²

Tantrizme göre evren (makrokozmos) ile insan (mikrokozmos) arasında mükemmel bir denklem vardır. Çağlar boyunca Tantranın ruhani öğretmenleri, evrendeki aktif ve hareketsiz kuvvetlerin insan vücudundaki kuvvetlere karşılık geldiğini ve evrenin enerjisinin her birimizin içinde olduğunu doğrulamak için çeşitli tantrik uygulamalarla çalışmalar yaptılar. Tantrizm insanı yaratılışın zirvesi olarak gördüğü için, bu karşılıklı ilişki hakkında tam bilgi sahibi olmak adına tantrizmin ruhani öğretmenleri büyük çaba sarfettiler. Bu amaçla sesin (mantra), formun, rengin ve şeklin (yantra/mandala) gücünü denediler ve hem insanlar hem de doğanın farklı yönleri üzerindeki etkilerini belgelediler. Hayvanları, bitkileri ve mineralleri en ince ayrıntılarına kadar inceleyip mantra, yantra, mandala gibi zihnin gücünü harekete geçiren tantrik enstrümanları kullanarak insanın içindeki enerjiyi ve gücü ortaya çıkarmayı amaçladılar. Bu süreçte bitkilerin, minerallerin, değerli madenlerin, gezegenlerin ve takımyıldızlarının enerjilerinin insan vücudunun farklı kısımlarına nasıl karşılık geldiğini keşfettiler.¹¹³

Genel olarak tüm tantrik sistemlerde mandalaların, mantraların ve bir dizi ritüellerin kullanılmasındaki amaç evrendeki gücün keşfedilmesi, düzenlenmesi ve kontrol edilmesidir. Bu amaç tüm tantrik sistemlerde ortaktır ve tantranın çıkış noktasıdır. Hindistan ve Hint dinleri kökenli olan tantrada mandalaların, mantraların ve inisiyasyonların ortaya çıkış nedeni ise bu coğrafyada yaşanan toplumsal, ahlaki ve siyasi çalkantılardır. Tantra ve ona ait uygulamaların hemen hemen hepsi Hindistan'da yaşanan bu sıkıntılara karşı dini bir tepki veya bu sorunları çözmenin bir yolu olarak ortaya çıkmıştır. Hint dünyasında kullanılan tantrik dilin ve tantrik kavramların da bu sorunlarla yakından ilgili olduğu görülür. Bu süreçte özellikle toplumu yöneten kesim kendi güçlerini ve mevkilerini meşrulaştırmak için bir takım tantrik ritüeller kullanarak kendilerini kabul ettirme çabası içerisinde olmuşlardır. Bu noktada özellikle mistik diyagramlar olarak bilinen mandalaların ve tılsımlı sözler diye bilinen mantraların kitleleri

¹¹⁰ Feuerstein, Tantra, s.x.

¹¹¹ Lauf, Tibetan Sacred Art The Heritage of Tantra, s.20.

¹¹² Lauf, Tibetan Sacred Art The Heritage of Tantra, s.20.

¹¹³ Pandit Rajmani Tigunait, Tantra Unveiled, The Himalayan Institute Press, Honesdale – Pennsylvania 2004, s.11.

etkilemek için yoğun olarak kullanıldığı görülür.¹¹⁴

Budist mistik çemberleri diye bilinen mandalalar Tantrik ritüellerde ve tantrik meditasyonda mantrayla birlikte en çok kullanılan önemli bir yardımcı enstrümandır. Bir Mandala, tanrıların manevi veya kozmik bağlantılarını gösteren bir diyagramdır ve aynı zamanda temsil edilen manevi yasaya ilişkin kavrayış kazanmak için bir temel olarak kullanılır. Mandala, kumaş ve kağıt vb. malzeme üzerine ya da renkli pirinç, renkli çakıl taşları ve renkli tozlarla zemine çizilebilir veya taş ve metal gibi sert malzemelerin üzerine kabartma ve kazıma yöntemiyle işlenebilir.¹¹⁵

Tantra pratiğini anlamak mandala sembollerinin oluşum ve tasarlama mantığını kavramakla yakından ilgilidir. Bir mandala şemasındaki şekillerin yerleşimi, merkezden dışa doğru önem sırasına göre tanrıların ve onların eşlerinin, yardımcılarının yerleştirilmesi, sembolün ilahi gücü ve koruyuculuğu ve daha bir çok özellik Tantrizmin çıkış noktasıyla paralellik gösteren özelliklerdir.¹¹⁶ Tantranın her sistemi kendi mandalarına sahiptir. Her sistemin oluşturduğu tanrı panteonu ve en önemli tanrı figürü mandala sembolleri üzerinde resmedilerek, isimleri Sanskrit harfler kullanılıp yazılarak veya çeşitli sembollerle ifade edilerek gösterilir. Tantrizmde bazı mandalalar tüm evreni ayrıntılı olarak temsil ettiğinden, Budda ve Bodhisattvaların yanı sıra dağlar, denizler, burçlar ve Tantrada önemli bir konuma sahip olan guru veya yogi diye adlandırılan Tantra ustaları da mandala sembollerinde yer alır. Mandalaların aynı zamanda Tantrizmin büyümlü ritüellerinde de kullanıldığı görülür. Bu uygulamaların dışında farklı olarak C.G. Jung'un psikolojik hastalıkların tedavisinde mandala sembollerinden faydalandığı bilinmekle birlikte bu uygulamanın Tantrik gelenekten uzak olduğu düşünülmektedir.¹¹⁷

5. Mandala, Yantra ve Çakra İlişkisi

Yantra kelimesi sözlük anlamı olarak bir makine, enstrüman veya cihaz anlamına gelir. Tantrik gelenekte ise belirli bir teknik anlamı olan mistik bir kavramdır. Tantrizmde yantra, ses, geometrik bir şekil veya bir görsel kullanarak meditasyon yapılan semboldür.¹¹⁸ Şaktizm'de¹¹⁹ ise meditasyon cihazı olarak kullanılan Tanrıça Devi'nin sembolleşmiş şeklidir. Genellikle üçgenler ve diğer geometrik şekillerden oluşur. Üzerinde Tanrıça'nın bedenini oluşturan tek heceli mantralar yazılıdır.¹²⁰ Yantraların merkezinde aşağı dönük bir üçgen bulunur. Bu üçgenin merkezinde, içkin doğasını temsil eden bir nokta veya bindu¹²¹ olabilir. Merkezi üçgenin noktalarının her biri onun özelliklerinden birini veya aktif, pasif ve uzlaşma niteliklerini temsil eder. Üçgen veya üçgen grubu, bir veya daha fazla nilüfer yaprağı, daire ve en son aşamada bir

¹¹⁴ White, "Tantrism" Encyclopedia Of Religion Second Edition, s.8984.

¹¹⁵ Edward Conze, Buddhism, Bruno Cassirer Pub., Oxford 1951, s.187.

¹¹⁶ White, "Tantrism" Encyclopedia Of Religion Second Edition, s.8985.

¹¹⁷ Conze, Buddhism, s.187.

¹¹⁸ Michael Magee, The Magic of Kali, Sothis Weirglow pub., Harrow 1995, s.33.

¹¹⁹ Şaktizm veya Şaktidarma Hinduizm'in, Şakti ya da Deviye mutlak, nihaî tanrı – Hindu Kutsal Anne – olarak tapınan bir mezhebidir. Bu mezhep Şaivism, Vaişnavizm ve Smartizm ile beraber Hinduizmin başlıca okul öğretilerindendir ve özellikle Bengal ve Assam'da yaygındır.

¹²⁰ Klaus K. Klostermaier, A Concise Encyclopedia Of Hinduism, Oneworld Pub., England 1998, s.212.

¹²¹ **Bindu**, Sanskritçe "nokta" anlamına gelen bir Hinduizm terimidir. İnaniş'a göre Bindu, tekliğin çokluk olduğu, yaratılışın vuku bulduğu noktadır. Şakta tantra felsefe ekolüne göre başın arkasında, Brahminlerin küçük bir perçem bıraktığı yerde, Bindu çakrası vardır.

çerçeve ile çevrilidir.¹²²

Yantra, kağıt, tahta, kumaş veya başka bir malzeme üzerine çizilebilir. Yantraların bazen de kum üzerine renkli tozlar veya başka renkli malzemeyle çizildiği de görülür. Kil ve metal malzemeyle üç boyutlu yantralar da çizilebilir. Yantra işlev bakımından Tibet Tantrizminde kullanılan mandalaya çok benzer. Bu iki sembol arasındaki fark ise mandalaların daha resimsel olması ve mandala üzerindeki kurucu unsurların dairesel bir düzenlemeye sahip olmasıdır. Tipik bir yantra, merkez noktasına “bindu” adı verilen, etrafında kare bir çerçeveye sahip olan ve bu çerçevenin içinde dairelerin, lotus yapraklarının ve üçgenlerin yer aldığı tantrik bir enstrumandır. Yantraların içeriğindeki her sembolün bir anlamı vardır. Merkez nokta aşkın yüce gerçekliği, yukarı yöne bakan üçgen Tanrı Shiva’yı, aşağı yöne bakan üçgen Tanrıça Shakti’yi ve kare çerçeve de korunaklı bir alanı temsil eder (*Şekil 8*).¹²³

Yantra ve çakra terimleri bazen mandala ile eşanlamlı olarak kullanılır ve üç terim çoğu zaman ayırım gözetmeden 'mistik diyagramlar' olarak çevrilir. Mandalaların, yantraların ve çakraların geometrik tasarımlarının benzer olması, üçü arasındaki karışıklığın temel nedenidir. Bu konuda batılı yazarlar bu terimler arasında ayırım yaparak genelde karışıklığa sebebiyet vermemeye çalışmışlardır. Sanskritçe metinlerde bile genellikle mandala ve yantra kelimelerinin eşanlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir.¹²⁴ Bu duruma yol açan en temel sebep ikisinin de Hint kökenli olması ve Hinduizm’de kullanılıyor olmasıdır. Ayrıca hem mandala hem de yantra kare ve dairesel şekillerden oluşan objelerdir (*Şekil 8*) ve merkez nokta her ikisinde de çok önemlidir. Her iki obje de meditasyon objesi olarak kullanılır ve içerik olarak evreni ve tanrıları sembolize ederler.¹²⁵

¹²² Magee, The Magic of Kali, s.33.

¹²³ Georg Feuerstein, The Yoga Tradition, Published by Hohm Press, Arizona 1998, s.482.

¹²⁴ Gudrun Bühnemann, Mandalas and Yantras In The Hindu Traditions, Brill Pub., Boston 2003, s.15.

¹²⁵ Humprey, Meditation The Inner Way, s.65.

Şekil 8: Yantra

Mandala teriminin çeşitli tanımları yapılırken yantra ile eşanlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Kramrisch, mandalayı Vastupurusamandala hakkında yazdığı bir yazıda yantra olarak tanımlıyor: "Tapınağın şeması olan Vastupurusamandala bir yantradır. Yantra, Yüce İlke'nin herhangi bir yönünün ibadet amacıyla herhangi bir noktaya bağlanabileceği geometrik uyumdur."¹²⁶ Benzer şekilde, L. Renou ve J. Filliozat, yantrayı tanımlarken "Az ya da çok süslenmiş bir çemberin baskın olduğu yantralara çakra veya mandala denir." şeklinde tanımlamışlardır. Buna ilaveten bazı yazarlar yantraların Hindu geleneklerindeki mandalaların muadili olduğunu varsayarlar. Bazı yazarlar da mandala ve yantrayı Budizm ve Hinduizm'e göre anlamlandırıp mandalaların nadiren Hindu geleneklerinden olduğunu ve yantraların Budist geleneklerinde bulunmadığını ifade ederler. Bu konuda görüşlerini dile getiren Tucci, Hinduizm'de, aynı ilkeleri ifade eden tamamen doğrusal tasarımlar olan yantraların genellikle mandalaların yerine geçtiğini belirtmektedir. Eliade ise en basit mandala sembollerinin Hinduizm tarafından kullanılan yantralar olduğunu ifade etmektedir.¹²⁷

Hoens'in aşağıdaki ifadesi mandala ve yantra terimleri arasındaki karışıklığı ortadan kaldırmaktadır: "Mevcut literatürde yantra ve mandala genellikle eşanlamlı olarak kabul edilir. Bu doğru değildir, çünkü genel olarak yantra bir enstrüman, bir alet anlamına gelir. Yantra genellikle üç boyutlu iken mandala her zaman iki boyutludur. Mandala ve yantra genellikle aynı geometrik formlara sahiptir, ancak yantra daha farklı formlara sahip olabilir. Yantra ibadet aracı olarak kullanıldığında daha çok kurtuluş için değil dünyevi amaçlar için kullanılırken mandala

¹²⁶ Stella Kramrisch, The Hindu Temple, University of Calcutta Pub., India 1946, s.11.

¹²⁷ Buhnemann, Mandalas And Yantras In The Hindu Traditions, s.16.

her iki durum için de kullanılabilir.”¹²⁸ Mandalaların aksine yantralar daha basit ibadet enstrümanlarıdır ve Tanrıça Devi’yi sembolize ederler. Yantralar eğer üzerlerinde bir mantra yazılı değilse sadece bir tasarımdan öteye geçemezler.¹²⁹

Bu alanda çalışan dinler tarihi bilim adamlarının çoğu mandala, yantra ve cakra kavramları arasındaki anlamsal açıdan farklılıkları ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu çalışmaların sonucu olarak ortaya çıkan bir yaklaşımda bu nesnelerin yapısı ve kurucu bölümleri temelinde farklılıkların olduğu belirtilmiştir. Rao, bir çakrayı, tantrizmde köşeleri olan ve taçyaprağı benzeri parçalardan oluşan bir şekil olarak tanımlarken yantrayı ise sadece köşelerden oluşan bir enstrüman olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte, cakra ve yantra arasındaki bu ayrım tamamen teorik görünmektedir ve sadece belirli bir gelenekte uygulanabilir. H. Zimmer ise çakra, mandala ve yantra kavramlarını tanımlarken daire şeklindeki tasarımları çakra, halka şeklindeki tasarımları mandala ve doğrusal figürleri de yantra olarak tanımlar. Ancak, bu terimlerle neyin kastedildiği ve daire şeklindeki tasarımlarla halka şeklindeki tasarımları birbirinden ayıran farkların neler olacağı açıklanmamaktadır. P. Gaeffke ise günlük ibadetler için kullanılan daha basit sembollere yantra, önemli ve büyük dini törenlerde kullanılan, yantraya göre daha karmaşık sembollere de mandala demektedir. Başka bir yaklaşımda ise, bu nesnelerde yer alan tanrılar temelinde mandalalar, yantralar ve cakralar arasında ayrımlar yapılmaya çalışılmıştır. Woodroffe bu yaklaşıma göre mandala ve yantra arasındaki farkı ortaya koyarken mandalada herhangi bir Devata¹³⁰ figürü kullanılırken yantrada ise yalnızca belirli bir Devata figürünün kullanıldığını ifade etmektedir. Schneider ise mandalanın mikrokozmosu temsil etmesinden dolayı üzerinde önem derecesine göre konumlandırılmış tanrılar panteonunu barındırdığını öne sürmektedir. Buna mukabil Schneider yantraların, tek bir tanrının alanı olduğunu iddia etmektedir. Schneider’ın yapmış olduğu bu ayrıma benzer bir ayrım da P. H. Pott tarafından yapılmıştır. Pott yapmış olduğu tanımda mandalayı önemli tanınmış bir tanrı figürü etrafında bir dizi tanrı ile çevrilmiş semboller olarak ifade etmektedir. Mandala üzerinde bulunan tanrılar hiyerarşisi meditasyona ve ritüellere yardımcı bir unsur olarak kullanılmaktadır. Yantra ise tanrı figürlerinin daha az kullanıldığı hatta çoğu zaman tek bir tanrı figürünün kullanıldığı sembollerdir. Pott’un yapmış olduğu bu ayrımı mandalaların ve yantraların yapısını dikkate alarak yaptığı ve yapılan diğer ayrımlardan daha sade ve anlaşılabilir olduğu düşünülmektedir.¹³¹

Mandalaların ve yantraların dini törenlerde kullanımları noktasında karşılaştırıldığında iki sembol arasında bazı farklılıkların olduğu ortaya çıkmaktadır. Hinduizm ve Budizm’de dini törenlerde daha çok mandala sembolleri kullanılırken yantraların kullanımlarının daha sınırlı olduğu görülmektedir. Dinlerde mandala kullanımı gözlemlendiğinde çoğu mandala sembollerinin sadece o ritüele özgü tasarlandığı ve ritüel sonrasında söküldüğü ortaya çıkmaktadır. Yantralarda ise durum biraz daha farklıdır.¹³² Altın, gümüş, bakır, kristal, huş ağacı¹³³, kemik gibi sağlam ve kalıcı malzemelerden yapılan yantralar ritüel sonrasında tekrar

¹²⁸Buhnemann, Mandalas And Yantras In The Hindu Traditions, s.16.

¹²⁹ Magee, The Magic of Kali, s.33.

¹³⁰ **Deva**, Hinduizmde bir tanrı terimidir; ancak devata daha küçük, daha odaklanmış bir devadır. "Devata" terimi aynı zamanda deva anlamına da gelebilir. Erkek ve dişi devalar vardır.

¹³¹ Buhnemann, Mandalas And Yantras In The Hindu Traditions, s.16-18.

¹³² Buhnemann, Mandalas And Yantras In The Hindu Traditions, s.18.

¹³³ Huş ağacı, kuzey yarımkürede, dağlık bölgelerde, nemli yerlerde ve asitli topraklarda yetişmektedir. Kuzey Avrupa ve Kuzey Amerika’nın yüksek bölgelerinde, ılıman iklimlerde görülmektedir. Yumuşak ve parlak dokusu, en çok da sağlam bir yapıya sahip olmasından dolayı yantra yapımında tercih edilir.

ibadet edebilmek için tapınaklarda muhafaza edilirler.¹³⁴ Bununla birlikte mandalalar gibi birçok yantranın geçici olarak yapıp kullanıldığı da görülmektedir.¹³⁵

Mandalalarda ve yantralarda mantra kullanımı noktasında da farklılık gözlemlenmektedir. Mantralar yantraya enerji veren ve yantranın istenen etkiyi vermesini sağlayan kutsal sözlerdir.¹³⁶ Yantralar tasarlanırken aynı zamanda da mantralar yantralara yazılır.¹³⁷ Yantraların üzerine Sanskritçe veya herhangi başka bir dilde yazılabilirler.¹³⁸ Mandalalarda ise bir mandala oluşturulduktan sonra mantra eşliğinde tanrılar mandalaya çağrılır. Bu durumda mandala oluştuktan sonra ritüel esnasında mantralar okunur.¹³⁹ Doğu toplumlarında mandala ve yantra arasında biçimsel anlamda farklılıklar olsa da Batı toplumlarında bu iki obje meditasyon objesi olarak aynı işlevi gören enstrümanlardır. Bu bağlamda hem mandala hem de yantra batıda aynı enerjiyi farklı formlarda sunan objelerdir. Meditasyon sürecinde mandala ve yantranın içinde temsil edilen kuvvetler içsel yolculuk biçiminde deneyimlenir. Meditasyon sırasında görselleştirme tekniğini kullananlar yaratıcı hayal gücünü bu sayede geliştirmeyi düşünüp meditasyonla istenilen amaca ulaşmayı hedeflerler. Bu noktada hem mandala hem de yantra uygulayıcı için aynı amaca hizmet eden iki araçtır ve çok da aralarında bu bakımdan fark yoktur.¹⁴⁰

Dinler Tarihi literatüründe mandala ve yantra kavramlarını tanımlamaya yönelik birçok girişimin olduğu görülmektedir. Bu terimlerin kullanımı ve işlevleri aralarındaki birçok benzerlikten dolayı sınırları net, birbirlerine karışmalarına imkan vermeyen geçerli bir tanım yapmak zor gözükmemektedir. Bu semboller çoğu zaman ortak amaçlar için kullanılmaktadırlar. Bu noktada kullanım şekilleri, tasarlanma biçimleri, tasarlandığı malzemeler, tasarımında kullanılan tanrı figürleri farklı dini sistemler içerisinde farklılaşabilmektedir. Bu ölçütler mandala ve yantra sembollerini birbirinden farklı bir o kadarda benzer kılmaktadır.¹⁴¹

SONUÇ

Mandala, daire, çember, çark anlamlarına gelen Sanskritçe bir sözcüktür. Mandala başta Hinduizm, Budizm ve Caynizm olmak üzere pek çok kültürde kutsalı, evreni, cenneti, kozmik bilinci, kusursuzluğu ve varoluşun bütünlüğünü sembolize eder. Mandalalar çoğunlukla bir daire içinde bulunan diyagramlar ve resimlerdir. Mandalalar genelde çember şeklinde çizilmekle birlikte diğer geometrik şekillerle de (kare ve dikdörtgen) çizilebilir. Mandala içerik olarak çeşitli unsurları bünyesinde bulundurmaktadır ve tarihsel süreç içerisinde kullanım alanlarına göre birçok mandala örneği görülmektedir.

Mandala sembollerinin ortaya çıktığı tarih tam net olmamakla birlikte mandala temel Hint dinleri diye tanımladığımız Hinduizm, Budizm ve Caynizm’de yaygın olarak kullanılan ritüel objesidir. Bu bağlamda mandala temelde meditasyon ve yoga sırasında odaklanmayı sağlamak ve güçlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Bunun yanı sıra mandala sembolleri meditasyon ve yoganın dışında diğer tantrik unsurlarla da yakından ilgili ve ilişkilidir. Bu

¹³⁴ Magee, The Magic of Kali, s.33-34.

¹³⁵ Buhnemann, Mandalas And Yantras In The Hindu Traditions, s.18.

¹³⁶ Chawdhri, Practicals Of Mantras Tantras, s. VII.

¹³⁷ Buhnemann, Mandalas And Yantras In The Hindu Traditions, s.18.

¹³⁸ Chawdhri, Practicals Of Mantras Tantras, s 1-2.

¹³⁹ Buhnemann, Mandalas And Yantras In The Hindu Traditions, s.18-19.

¹⁴⁰ Humprey, Meditation The Inner Way, s.65.

¹⁴¹ Buhnemann, Mandalas And Yantras In The Hindu Traditions, s.18-19.

noktada şunu özellikle belirtmek gerekir ki ezoterik uygulamalar birbirleriyle iç içe olan uygulamalardır ve mandala da diğer ezoterik uygulamalarla bu anlamda ilişkilidir. Örneğin kısaca kutsal sözler veya ifadeler olarak tanımlayacağımız mantralar, mandala sembolleriyle birlikte kullanıldığında daha güçlü bir ritüel atmosferi elde edilir. Mandala üzerinde ki tanrılara odaklanılarak söylenen mantralar uygulayıcıyı ritüel esnasında dış dünyadan koparır ve tamamen ritüele odaklanmasını sağlar. Bu bağlamda tek başına dahi güçlü bir dini sembol olan mandala diğer ezoterik uygulamalarla birlikte kullanıldığında çok güçlü bir etki ortaya çıkarır.

Mandala günümüzde hem dini hem de sanatsal olarak kullanılan semboller konumuna gelmiştir. Budist toplumlarda genelde ritüel objesi olarak kullanılan mandala sembolleri diğer dinlerde ve topluluklarda sanatsal bir obje olarak kullanılmaktadır. Bu noktada zihni rahatlatmak için veya eğlence için geliştirilen basitten karmaşığa doğru mandala çeşitleri karşımıza çıkmaktadır.

Budist toplumların haricinde diğer toplumlarda kullanılan mandalalar da dini figürlerden ziyade geometrik şekillerin ve desenlerin kullanıldığı görülmektedir. Ülkemizde de son zamanlarda mandalaların boyama etkinlikleri adı altında yaygın bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Bu noktada çoğu kullanıcının mandala sembollerinin tarihi geçmişinden bihaber bu etkinlikleri icra ettiğini düşünmekteyiz. Bu ve benzeri çalışmalarla mandala sembollerinin ne olduğu, niçin ve nasıl kullanıldığı bilimsel olarak ortaya konulup ilgili sembolleri kullananların bilgilendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu bağlamda mandala sembollerinin tarihi geçmişi hakkında alanında uzman kişiler tarafından özellikle okullarda bilgilendirme yapılması ve mandala sembolleri hakkında kitlelerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acharya, Pt. Shriram Sharma, Eternity of Sound and the Science of Mantras, Publisher Shantikunj Haridwar, India 2003,
- Arslan, Hammet, Hint Dinlerinde Bir Arınma ve Aydınlanma Yolu Olarak Yoga, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2013.
- Bagchi, P. C., "Evolution Of The Tantras", Studies on the Tantras, Published by The Ramakrishna Mission Institute of Culture, India 2002.
- Bajracharya, Indra Siddhi, Buddhism During Early Medieval Nepal Mandala 733 A.D – 1396 A.D (Doktora Tezi, Tribhuvan University 2014).
- Birnbaum, Raoul, The Healing Buddha, Shambhala Pub., Boston 1979.
- Brauen, Martin, The Mandala in Tibetan Buddhism, Pub. RMA, New York 2009, s.3.
- Bühnemann, Gudrun, Mandalas and Yantras In The Hindu Traditions, Brill Pub., Boston 2003.
- 'Chaitanya', J. L. Gupta, Tantra, Mantra, Yoga & Spiritual Bliss, Published by Yoga Dharma Sansthan, Delhi 2007.
- Chawdhri, L. R., Practicals Of Mantras Tantras, Sagar Publications, New Delhi 1985.
- Conze Edward, Buddhism, Bruno Cassirer Pub.,Oxford 1951.
- Danielou, Alain, Yoga The Method of Re-Integration, University Book Publishers, New York 1949.

- Devereux, Godfrey, *The Elements Of Yoga*, Published by Element Books Limited, USA 1994.
- Dolce, Lucia D. “Criticism and Appropriation Nichiren’s Attitude Toward Esoteric Buddhism ”, (J.J.R.S.), C. XXVI, S. 3-4.
- Dolma, Lisa Tenzin, *Natural Mandalas*, Duncan Baird Publisher, London 2006.
- Douglas Nik, *Tantra Yoga*, Munshiram Masoharlal Oriental Pub., New Delhi 1971.
- Duneja, Prabha, *Mantra And The Modern Man*, Publisher Govindram Hasanand, Delhi (India) 1995.
- Eliade, Mircea, *Dinler Tarihine Giriş*, (çev. Lale Arslan), Kabalcı Yay., İstanbul 2000.
- Eliade, Mircea, *Yoga*, Princeton University Press, New Jersey 2009.
- Eliade, Mircea, “Yoga”, *The Encyclopedia of Religion*, Macmillan Publishing Company, New York 1987, Vol. 15.
- Feuerstein, Georg, *Tantra*, Shambhala Publications, Boston 1998.
- Feuerstein, Georg, *The Yoga Tradition*, Published by Hohm Press, Arizona 1998.
- Fields, Gregory P., *Religious Therapeutics*, Published by State University of New York Press, Albany 2001.
- Germano, David, Gregory A. Hillis, “Buddhist Meditation: Tibetan Buddhist Meditation”, *Encyclopedia Of Religion*, Thomson Gale Pub., USA 2005, Vol.2.
- Gethin, Rupert, *The Foundations of Buddhism*, Oxford University Press, New York 1998.
- Gupta, Sanjukta, “Mantra”, *The Encyclopedia of Religion* (Ed. Mircea Eliade), Macmillan Publishing Company, New York 1987, Vol. 9.
- Gyatso, Geshe Kelsang, *The New Meditation Handbook*, Tharpa yay., Ulverston (England) 2003.
- Hewitt, James, *Meditasyon* (çev. Rezan Süer), Akaşa yay., İstanbul 2000.
- Hewitt, James, *The Complete Yoga Book*, Schocken Books Pub., New York 1978.
- Humphrey, Naomi, *Meditation The Inner Way*, The Aquarian Press, Wellingborough 1987.
- Jung, Carl Gustavo, *Civilization In Transition*, Princeton University Press, USA 1964.
- Jung, Carl Gustavo, *The Psychology Of Kundalini Yoga*, Published By Princeton University Press, New Jersey 1996.
- Jung, Carl Gustavo, *The Symbolic Life*, Princeton University Press, USA 1979.
- Karataş, Hüsamettin, *Mahayana Budizmi’nde Bodhisatva Anlayışı*, Berikan Yayınevi, Ankara 2020.
- Karataş, Hüsamettin, *Nichiren Budizmi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2020.
- Karataş, Hüsamettin, “Sakyamuni Buda’nın Tarihsel Kişiliği ve Öğretisinin Yeni Bir Din Hali ne Geliş Süreci”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, C.16, Haziran 2013
- King, Winston L., “Meditation”, *The Encyclopedia of Religion*, Macmillan Publishing Company, New York 1987, Vol 9.

- Klostermaier, Klaus K., A Concise Encyclopedia Of Hinduism, Oneworld Pub., England 1998.
- Kramrisch, Stella, The Hindu Temple, University of Calcutta Pub., India 1946.
- Krishnananda, Swami, The Study And Practice Of Yoga.
- Lauf, Detlef Ingo, Tibetan Sacred Art The Heritage of Tantra, Published by White Orchid Press, Thailand 1995.
- Lopez, Donald S., Religions Of Tibet In Practice, Princeton University Press Published, New Jersey 1977.
- Magee, Michael, The Magic of Kali, Sothis Weirdglow pub., Harrow 1995.
- Mansfield, Victor N. v. dğr., “Mandalas and Mesoamerican Pecked Circles”, Current Anthropology, Vol. 22.
- Novick, Rebecca Mcclen, Fundamentals Of Tibetan Bnddhism, The Crossing Press Freedom, California 1999.
- Ölmez, Mehmet, Uğur Uzunkaya, “Eski Uygurcada Tibet Budizmi”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, TDK yay., C.65 Ocak 2017.
- Radha, Swami Sivananda, Mantras Words Of Power, Timeless Books Pub., Canada 1994.
- Rawson, Philip, Tantra The Indian Cult Of Ecstasy, Published by Thames And Hudson, London 1973.
- Smith, Brian K., , “Tantrism: Hindu Tantrism”, Encyclopedia of Religion Second Edition, Thomson Gale Pub., USA 2005, Vol. 13.
- Tigunait, Pandit Rajmani, Tantra Unveiled, The Himalayan Institute Press, Honesdale – Pennsylvania 2004.
- Underwood, Frederic B., “Meditation”, The Encyclopedia of Religion, Macmillan Publishing Company, New York 1987, Vol 9.
- Yitik, Ali İhsan, Doğu Dinleri, İSAM Yayınları, Ankara 2014.
- Yitik, Ali İhsan, “Yoga”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV yay., Ankara 2013, C.43,
- Yitik, Ali İhsan, Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancıyla İlişkisi, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 1996.
- Watts, Laura J, Mandalas Spiritual Circles For Harmony And Fulfilment, Pub. Southwater, London 2000.
- White, David Gordon, “Tantrism” Encyclopedia Of Religion Second Edition, Thomson Gale Pub., USA 2005.
- Wright, Katherine, Yoga And Meditation: Harmony, Physical And Mental Good Health, Waverley Books Pub., New York 2015.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/yoga> (13.07.2020).
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Meditasyon>(09.11.2020)